

Yard. Doç. Dr. SEVTAP METİN
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi

**BİYO-TIP ETİĞİ
VE
HUKUK**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
A. Temel Kavramlar: Biyo-Etik, Biyo-Tıp Etiği	1
1. Biyo-Tıp Etiğine Duyulan Gerekisim	2
2. Biyo-tıp Etiği ve Tıbbi Deontoloji İlişkisi.....	4
3. Biyo-tıp Etiğinin Tarihi Gelişimi.....	7

Birinci Bölüm

BİYO-TIBBIN SOSYO-KÜLTÜREL VE AHLAKİ TEMELLENDİRİLMESİ

A. Biyo-tıp etiği ve Din.....	21
1. İslam Dininde Hayatın Başlangıç Anı	21
2. Semavi Dinler ve Kürtaj.....	23
3. Yeni Üreme Teknolojilerine Kutsal Metinlerin Bakışı	31
a. Yumurta/ Sperm Dondurulması ve Bağışı	34
b. Cinsiyet Tayini	34
4. Organ Nakli ve Ölüm Kriteri	35
5. Ötenazi.....	39

6. Kök Hücre ve Tedavi Amaçlı Kullanımı	42
7. Genetik Müdahale ve İnsan Kopyalama.....	44
B. Biyo-Tıp Alanında Ahlak Teorileri	53
1. Yararcı/Utiliteryan Etik Anlayış.....	53
a. Biyo-tıp Etiği'nde Yararcılık Uygulaması	56
b. Yararcılığın Eleştirisi.....	58
2. Kant'ın Etik Anlayışı ve Biyo-tıp Etiği Alanında Yansıması	60
a. Kant ve Biyo-tıp Etiği	63
b. Organ Nakli ve Kant.....	64
c. Kant Etiğinin Eleştirel Değerlendirmesi	67
3. Komüniteryanizm/Cemaatçilik	72
a. Cemaatçilik ve Biyo-tıp Etiği.....	72
b. Komüniteryan Etiğin Eleştirel Bir Değerlendirmesi	76
4. Erdem Etiği	78
a. Erdem Etiğinin Biyo-tıp Etiği'ne Yaklaşımı	80
b. Erdem Etiğinin Eleştirisi	82
5. Bakım Etiği	84
a. Bakım Etiği'nin Biyo-tıp Etiği'nde Yeri.....	85
b. Bakım Etiğinin Eleştirel Değerlendirmesi	86
C. Biyo-tıp Teknolojilerine Eleştirel Bakışlar/ Karşı Cevaplar	88
1. Modern Tıp Bir Aldatmaca mı?	88
2. Bilimin İdeolojiye Dönüşme Kaygısı	91
3. Biyo-teknoloji Eli İle İnsan Doğasının Dönüştürülmesi	96
4. Biyoteknolojilerin Doğanın Dengesine Olumsuz Etkileri	108
D. Kültürel Farklılıkların Biyo-etikte Yansımaları	109

E. Biyo-tıp Etiğinin Dört Temel İlkesi: İlkecilik (Principalism)	112
1. Özerkliğe Saygı İlkesi	115
a. Otonomi/ Özerklik Kavramı	115
b. Otonomi İlkesinin Çok Kültürlü Toplumlarda Uygulanabilirlik ve Kapsam Sorunu	117
c. Otonominin Meşru Sınırlandırmaları.....	118
(1) Yehova Şahitleri	118
(2) Ashley Vak'ası	120
(3) Mahkûmların Üreme Özgürlüklerine Dair Mahkeme Kararları	122
d. Biyo-tıp'ta Özerkliğe Saygı İlkesinin İçeriği	125
(1) Aydınlatılmış Onam	127
(2) Tıpta Paternalizm, Aydınlatılmış Onama Karşı	127
(3) Aydınlatılmış Onamın Unsurları.....	129
i. Aydınlatma Yükümünün Kapsamı...129	
ii. Aydınlatma Yükümünün Kalktığı veya Daraldığı Haller	131
2. Yararlılık ilkesi	132
3. Zarar vermeme ilkesi.....	133
4. Adalet ilkesi	134
5. İlkecilğe Yönelik Eleştiriler	134

İkinci Bölüm

BİYO-TIP ETİĞİNİN KAPSAMA ALANINDAKİ HAYATIN BAŞLANGIÇ VE SONUNA İLİŞKİN TEMEL KONULAR

A. Hayatın Başlangıcı İle İlgili Meseleler	139
1. Kişi Kimdir? Kişilik Nedir?	139
a. Kişiliğin Elde Edilme Anını Açıklamaya Yönelik Ölçütler	141
(1) Türcülük Kriteri.....	142
(2) Katı Potansiyellik Kriteri	143
(3) Düzeltilmiş ya da Tedrici Potansiyellik Kriteri	143
(4) Aktüelleşmiş (Mevcut) Sahiplik Kriteri.....	144
b. Embriyo Üzerinde Deneyler.....	145
c. Embriyo Dondurulmasından Doğan Hukuki İhtilaflar.....	147
2. Kürtaj	153
a. Kişiliğin Oluşum Anı ile İlgili Potansiyellik Görüşünün Kürtaj Tartışmalarına Yansımaları	155
b. Cenin ve Kadının Haklarının Çatışması	164
c. Mülkiyet Modeli Üzerinden Kürtajın Doğrulanması	172
d. İsteyerek Düşük Tartışmalarında Sonuçsalıcı Yaklaşım	175
e. Kürtaja Ahlaken İzin Verilebilir Koşullar ...	177
3. Klonlama.....	182
a. Klonlama Yöntemleri	184
b. Klonlamanın Vaat Ettikleri.....	187
c. Klonlamaya Yönelik İtirazlar.....	190

(1) Psikolojik Zarar Tezi.....	190
(2) Genetik Çeşitliliği Azalttığı Tezi.....	194
(3) Güvenli Olmadığı Tezi.....	195
(4) Klonlamanın İnsan Doğası ve Onuruna Aykırılığı Tezi	197
d. Genel Değerlendirme	200
4. Gen Analizleri	201
a. Gen Analizlerinin Yararları ve Sakıncaları	201
b. Cinsiyet Taraması ve Seçici Kürtaj.....	207
(1) Seçici Kürtajın Hukuken Yasaklanmasının Yerindeliği Meselesi...	210
(2) Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleyebilenin Etik Yerindeliği	213
(3) Doğacak Çocukların Irk ve Cinsel Yönelimlerinin Seçiminde Gen Teknolojilerinin Kullanımı	220
c. Genetik Müdahale Türleri	223
(1) Somatik Gen Tedavisi-Germline Gen Tedavisi	223
(2) Genetik Terapi ve Genetik Yükseltme...	226
i. Genetik Ayıklamanın Genetik Yükseltmeye Tercih Edilebilirliği.....	227
ii. En İyi Çocuğu Seçmek Ahlaki Görev midir?	231
d. Genetik Mühendislik Amacına Ulaşamaz İtirazı	234
e. Genetik Testler Ayrımcılığa Kapı Açar	235
f. Gen Teknolojilerinin Yarattığı Öjenik Tehdit	237
g. Genetik Testler Yasaklanmalı mı?.....	240
5. Patentlenen Yaşam	241
a. Patentin Amaçları ve Niteliği.....	246

b. Patent Hakkının Felsefi Temellendirilmesi.....	248
c. Gen Patentleri Aleyhindeki Tezler.....	250
d. Gen Patentleri Lehindeki Tezler.....	256
e. Konuya ilişkin değerlendirci düşünceler.....	259
B. Hayatın Sonu Ağırlıklı Biyo-Tıp Etiği Sorunları.....	262
1. Ölüm Anının Belirlenmesi: Beyin Ölümü.....	262
a. Beyin Ölümünün Muhalifleri Ne Diyor? Neden Diyor? Beyin Ölümüne Muhalefet ve Gerekçeleri	273
2. Organ Nakli.....	276
a. Organ Nakillerine Karşı Kültürel Tutum ve Dirençler	279
b. Organ Havuzunu Arttırmaya Yönelik Çözüm Önerileri	283
(1) Organ Bağışına Zorlayıcı Model.....	283
(2) Talimatlandırılmış Bağış	285
(3) Organ Pazarı Bir Çözüm Olabilir mi?.....	289
i. Etik bir organ pazarının işleyişi	303
(4) Varsayımsal Rızaya Dayalı Rutin Organ Alımı/İtiraz Modeli	305
c. Organ Nakillerinde Geleceğe Dönük Hedeflenen Gelişmeler.....	310
3. Ötenazi.....	311
a. Ölme Hakkı: Hayatın Değerini Kim Belirler?.....	313
(1) Ötenaziyi Olumlamayan Felsefi Düşünceler	313
i. Yaşamın Kutsallığı	313
ii. Yaşamın Dokunulmazlığı.....	314

(2) Ötenaziye Olumlayan Felsefi Düşünceler: Hayatın Değerini “Ben” Belirler	314
i. Mülkiyetten Hareket Eden Görüş ..	314
ii. Nitelikli Yaşam Tezi.....	315
b. Yaşam Hakkının Uzantısı Ölme Hakkı.....	318
c. Ötenazi Türleri.....	322
(1) Aktif ve Pasif	322
i. Pasif Ötenazi/Tedavinin Reddi.....	323
ii. Aktif/Pasif Ötenazi Ayrımı	326
aa. Öldürmek/Ölmeye İzin Vermek	327
bb. Çifte Etki Doktrini /Pasif Ötenazide Öldürme Niyeti Yoktur	333
(2) İstemli/İstemsiz Ötenazi.....	335
(3) Dolaylı/Dolaysız Ötenazi	337
d. Ötenaziye Muhalif Tezler	338
e. Tıp Profesyonelleri ve Kamuoyundan Ötenaziye Bakış.....	341
f. Genel Değerlendirme	344
4. Ölüm, Kaçınılmaz Son Olmaktan Çıkacak Mı?.....	345
a. Hibernasyon: Kış Uykusu.....	350
b. Hibernasyon’un Tanımı ve Gelişimi.....	350
(1) Doğal Hibernasyon.....	350
(2) Yapay Kış Uykusu	351
c. Hibernasyon ve Geleceğin Tıp Etiği Tartışmalarındaki Yeri	352

Üçüncü Bölüm

BİYO-TIP MESELELERİNİN ADALET VE HUKUK BOYUTU

A. Tıbbi Kaynakların Dağıtımında Hak ve Adalet	357
1. Sağlık Hakkı Tartışmaları	357
2. Tıbbi Kaynakların Makro ve Mikro Dağıtımında Adalet Sorunu	363
3. İnsan Hayatının Bir Fiyatı Var mı?/ Sağlık Kaynaklarının Dağıtımında Adalet Modellemeleri	365
a. Sağlık Kaynaklarının John Rawls'un Adalet Teorisi'ne Göre Dağıtımı	367
b. Ronald Dworkin'in Kaynakların Eşit Dağılımı Modeli	371
c. Quality-Adjusted Life Years: Kalite Faktörü ile Düzeltmiş Yaşam Süresi	377
d. Triaj: Kaynakların Dağıtımına Yönelik Tıbbi Acil Yardım Modeli	381
e. Faydacı Dağıtım Modeli ve Bu Modelin John Harris Üzerinden Eleştirisi	384
f. John Harris'in Arzuya Dayalı Fırsat Eşitliği Temelinde Dağıtım Modeli	386
g. Arzuya Dayalı Eşitlikçi ve Sonuçsalcı Dağıtımın Karşılaşması	387
i. Kaynak Dağıtımında Yaş Unsurunun Değerlendirilmesi	389
h. Kaynakların Dağıtımını ve Tıbbi Tedaviye Kabulde İyi-Kötü Hasta Ayrımı: Ahlaki Sorumluluk Ölçütü	391
i. Genetik Yükseltme Tekniklerine Kaynak Aktarımı	396

4. Küresel Bir Yeniden Dağıtım Modeli Önerisi.....	396
B. Etik Kurullar	398
1. Etik Kurulların İşlevi.....	398
2. İnsan Üzerinde Tıbbi Deneylerin Tarihçesi	399
3. Etik Kurulların Tarihsel Gelişimi	401
4. Türkiye’de Etik Kurulların Tarihi Gelişimi	402
5. Etik Kurulların Kuruluş Yapısı.....	403
a. Yerel Etik Kurulların Oluşumu ve Görevleri.....	404
6. Merkezi Etik Kurulun Oluşumu ve Görevleri	406
7. Tıp Etik Kurulları Neden Sadece Doktorlardan Oluşmamalıdır?.....	407
C. Biyo-teknolojinin Hukuken Düzenlenmesi Zorunluluğu	409
1. Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi:	411
a. İnsan Hakları ve Biyo-tıp Sözleşmesi’nin Niteliği ve Yapılış Süreci	411
b. Türkiye Açısından Durum.....	413
c. Sözleşmenin Özellikleri	414
(1) Bağlayıcı Oluşu	414
(2) Biyoetiğe Kapsayıcı Yaklaşması	415
(3) Çerçeve Sözleşme Oluşu	415
(4) Ulusal Mahkemelerce Yargısal/ hukuki Koruma.....	417
(5) Sınırlanması Mümkün Olmayan Haklar	417
d. Sözleşmenin İçeriği	418
e. Sözleşmenin Değerlendirilmesi	439

2. Avrupa İnsan Hakları ve Biyo-tıp Sözleşmesinin İnsan Klonlanmasının Yasaklanmasına Dair Ek Protokolü	442
3. Ötenazinin Hukuki Görünümü.....	445
a. Ötenazinin Suç Teşkil Edip Etmediği Meselesi	445
(1) Ötenazinin Suç Sayılmaması	445
(2) Ötenazinin Ayrı ve Bağımsız Bir Suç Olduğu Görüşü.....	446
(3) Ötenazinin Kasten Adam Öldürme Suçunu Oluşturduğu Görüşü.....	447
b. Türk Hukukunda Ötenazi.....	448
c. Konuyla İlgili Değerlendirme	451
4. Gen Patentlerinin Hukuki Esasları	455
a. Gen Patentleri Verilmesinin Hukuki Koşulları	455
b. Gen Patentlerinin Kapsamı	465
5. İnsan Üzerinde Deney Suçu.....	468
a. İnsan Üzerinde Deneyin Koşulları.....	470
b. İnsan Üzerinde Denemenin Koşulları.....	475
6. Türk Hukuku'nda Üremeye Yardımcı Yapay Döllenme Teknikleri ve Embriyo Hakkında Yasal Düzenlenme	478
a. Üremeye Yardımcı Yapay Döllenme Teknikleri Hakkında Yasal Düzenlenme ..	478
b. Türk Hukukunda Embriyo Hakkındaki Düzenlemeler	483
c. Yardımcı Üreme Tekniklerinin Yol Açtığı Soybağı Problemleri ve Çözümleri...486	
(1) Döllendirilen üreme hücrelerinin evlilik birliği içinde olanlara ait olması ..	487
(2) Evlilik Dışı (Heterolog) Yapay Döllenme	489
i. Üçüncü Kişiye Ait Sperm.....	489

ii. Üçüncü Kişiyeye Ait Yumurta İle Döllenme/Yumurta Bağış	492
7. Rahim Tahliyesi ve Hukuki Değerlendirmesi	494
a. Türk Ceza Kanunu'nda Konuyla İlgili Düzenlenen Suçlar	499
(1) Çocuk Düşürtme Suçu	499
i. Rıza Olmadan Çocuk Düşürtme Suçu	502
ii. Rıza ile Çocuk Düşürtme Suçu.....	505
(2) Çocuk Düşürme Suçu.....	510
b. Çoğul Gebeliklerin Kısmi Sonlandırılması ve Ceza Hukukundaki Yeri	510
8. Türk Hukukunda Organ Aktarımlarının Ele Alınışı.....	513
a. Canlıdan Organ Aktarımı.....	514
b. Ölü Vericiden Organ Alımı.....	519
c. Türk Ceza Kanunu'nda Organ Nakline İlişkin Suç Düzenlemeleri	524
SONUÇ	531
KAYNAKÇA	541